

Bitlis Milletvekili Müştak Okumuş'un Meclis Faaliyetleri (1961-1965)*

İlhan ÇELİKER^{1, a, ✉}

¹Bitlis Eren Üniversitesi, Tatvan Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Bitlis, Türkiye

ORCID: ^a0000-0003-2662-3399

✉ Sorumlu yazar: iceliker@beu.edu.tr

Özet: Müştak Okumuş 1925 yılında Bitlis'te dünyaya gelmiş, ilk ve orta öğrenimini Bitlis'te tamamladıktan sonra İstanbul Ticaret Lisesi'nden mezun olmuştur. Ticarete atılan Okumuş, 15 Ekim 1961 genel seçimleri sonucu, Cumhuriyet Halk Partisi listesinden 12. dönem Bitlis Milletvekilliğine seçilmiştir. Müştak Okumuş 21. 06. 1999 tarihinde vefat etmiştir. Okumuş, 1961 Anayasası'yla ihdas edilen çift meclisli yeni yasama organının Millet Meclisi'nde milletvekili olarak görevi süresince ihtisas komisyonlarında görev almıştır. Başta Bitlis ilinin sorunları ve yapılmasını istediği hizmetler konularında olmak üzere, 1 yasa teklifi vermiş, 2 defa gündem dışı konuşma yapmış, 6 tane yazılı ve sözlü soru önergesi vermiş ve bu önergeler üzerinde konuşmalar yapmıştır. 4 defa farklı vesilelerle konuşmalar yapmış, 2 defa bütçe görüşmeleri esnasında ilgili bakanlara sorular sormuş, 2 defa da görüşmesi yapılan konular hakkında değişiklik önergesi vermiştir.

Anahtar sözcükler: *Bitlis, Millet Meclisi, Müştak Okumuş*

Parliament Activities of Bitlis Deputy Müştak Okumuş (1961-1965)

Abstract: Müştak Okumuş was born in Bitlis in 1925 and graduated from Istanbul Commerce High School after completing his primary and secondary education in Bitlis. Okumuş, who went into business, was elected to the 12th term Bitlis Deputy from the list of the Republican People's Party as a result of the 15 October 1961 general elections. Müştak Okumuş passed away on 21.06.1999. Okumuş took part in the specialization commissions during his duty as a deputy in the National Assembly of the new bicameral legislature established by the 1961 Constitution. He made 1 bill, made 2 off-topic speeches, gave 6 written and oral questions, and gave speeches on these motions, especially on the problems of Bitlis and the services he wanted to be done. He gave speeches 4 times on different occasions, asked questions to the relevant ministers 2 times during the budget negotiations, and 2 times gave a proposal for amendments on the issues discussed.

Keywords: *Bitlis, National Assembly, Müştak Okumuş*

1. Giriş

Halkın seçtiği temsilcilerden oluşan meclisler, çağdaş demokratik siyasal sistemlerin temel unsurlarından birisidir. Büyük Millet Meclisi (BMM)'nin açılması genel itibariyle Türk tarihinin önemli hadiselerinden olması özelde ise Milli Mücadele'nin seyrini değiştiren bir dönüm noktası olmasıyla birlikte (Özalper, 2015), Türkiye siyasal tarihi sürecinde 1960'lı yıllara gelindiğinde Meclisin tam anlamıyla işlevini yerine getiremediği, hatta kapatıldığı dönemler yaşanmıştır. Bu kapsamda, 14 Mayıs 1950 seçimleri sonucu iktidara gelen Demokrat Parti'nin 10 yıllık yönetimi; partizan bir yönetimin kurulması ve hukuk devleti vasfının ortadan kalkması, plansız bir yatırım politikası ve suiistimaller, enflasyonist bir mali politika ve hayat pahalılığı, fikir hayatı üzerine baskı ve basın hürriyetini tahdit, tek parti diktatoryası kurulması ve Büyük Millet Meclisi'nin meşruluğunu kaybetmesi gerekçeleriyle 27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle sona erdirilmiştir (BCA, 30-1-0-0/1-10-2).

Askeri darbeye katılan subaylardan oluşan Milli Birlik Komitesi (MBK) yönetiminde Türkiye yeni bir döneme girmiştir. MBK'nin üç numaralı tebliği ile siyasal parti faaliyetleri men edilmiş, on dokuz numaralı tebliği ile de TBMM feshedilmiştir (BCA, 30-1-0-0/1-10-1). Yeni Anayasanın hazırlanması vazifesi İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Onar'ın başkanlığındaki bir ilim ve

*Bu çalışma, 8-10 Haziran 2022 tarihinde Bitlis'te düzenlenen "I. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi"inde sunulan aynı isimli sözlü bildirinin genişletilmesiyle oluşturulmuştur. İlhan ÇELİKER, Bitlis Milletvekili Müştak Okumuş'un Meclis Faaliyetleri (1961-1965), 1st International Congress of Social Sciences (ICSS-2022, 8-10 June 2022).

hukuk heyetine verilmiştir (RG, 1960a). 4 bölüm ve 27 maddeden oluşan söz konusu heyetin hazırladığı Geçici Anayasa 12 Haziran 1960 tarihinde açıklanmıştır. Buna göre; yeni bir seçim yapıldıktan sonra TBMM tekrar yönetimi devralmasına kadar MBK, Türk milleti adına egemenlik hakkını kullanacaktır. MBK yasama yetkisini doğrudan, yürütme yetkisini ise Devlet Başkanının atadığı bakanlar kurulu aracılığıyla kullanacaktır (RG, 1960b; Cumhuriyet, 1960a).

Devam eden ara rejim sürecinin ruhuna uygun olarak, 10 yıllık iktidar dönemiyle birlikte siyasi hayatı 15 yıl 4 ay süren Demokrat Parti, 29 Eylül 1960 tarihinde mahkeme kararıyla kapatılmıştır (Cumhuriyet 1960b). MBK, yeni anayasayı yapmak üzere Kurucu Meclis'in oluşturulmasına ve Kurucu Meclis'in de MBK ve Temsilciler Meclisi'nden oluşmasına karar vermiştir. Bu düzenlemeye göre ülke yönetiminin en geç 29 Ekim 1961 tarihine kadar TBMM'ne devredileceği belirtilmiştir (RG, 1960c). Kurucu Meclis'in çalışmaya başlamasından kısa bir süre sonra siyasi partilerin faaliyetleri serbest bırakılmış ve 15 Ekim 1961 seçimlerine kadar, faaliyetlerine devam eden Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ne ek olarak toplam on bir yeni parti kurulmuştur. Bu partiler içerisinde öne çıkanlar, 11 Şubat 1961'de kurulan ve Demokrat Parti'nin devamı olarak görülen Adalet Partisi ile 13 Şubat 1961'de kurulan Yeni Türkiye Partisi'dir (Hale, 2014).

Kurucu Meclis, açılışından hemen sonra çalışmaya başlamış ve Anayasayı hazırlayacak olan 20 üyeli Temsilciler Meclisi Anayasa Komisyonu oluşturulmuştur. Komisyon hazırladığı Anayasa taslağını 9 Mart'ta Kurucu Meclis'e sunmuş, taslak bazı ufak değişikliklerle 27 Mayıs'ta tamamlanarak 9 Temmuz 1961 tarihinde halkoylamasına sunulmuştur. Yeni Anayasa aleyhte verilen % 38.3 oya karşın, % 61.7 evet oyuyla kabul edilmiştir (Hale, 2014).

Yeni anayasa, doğrudan seçilmiş 450 milletvekilinden oluşan Millet Meclisi (MM) ve 150'si doğrudan seçimle, 15'i Cumhurbaşkanı tarafından, geri kalan üyeleri tabii senatör olarak atanacak MBK üyelerinden oluşacak 188 üyeli Cumhuriyet Senatosu'nun oluşturduğu iki meclisli bir yasama organı getirmiştir. Önceki dönemde olduğu gibi cumhurbaşkanını meclis seçecektir. Yeni getirilen Anayasa Mahkemesi, meclis kararlarını denetleyecektir. Genelkurmay Başkanı, doğrudan Başbakanlığa karşı sorumlu hale getirilerek Milli Savunma Bakanlığına bağlı olmaktan çıkarılmıştır. Hükümetlere ekonomik ve toplumsal politika konularında yol gösterecek Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulması öngörülmüştür (Ahmad, 2014).

Türkiye, yeni bir Anayasa ve birçok değişikliğe uğramış siyasi sistemle 15 Ekim 1961 genel seçimlerine gitmiştir. Nispi temsil sisteminin uygulandığı Millet Meclisi'nin 450 milletvekilliği için yapılan seçimlerde; CHP birinci parti çıkmış, ancak hiçbir parti tek başına hükümeti kuracak çoğunluğa ulaşamamıştır (YSK, 1961).

Siyasi ve toplumsal yapıyı değiştirdikten sonra yönetimi sivillere devretmekten yana olan ve 15 Ekim seçimlerinde CHP'nin tek başına iktidara gelmesini uman askeri çevreler seçim sonuçlarından son derece rahatsız olmuşlardır (Ahmad, 2010). Bazı şartların dayatılmasından sonra, nihayetinde TBMM'nin açılması ve akabinde hükümetin kurulmasıyla ülke yönetimi hukuken sivillere devredilmiştir (İsen, 1964). Ancak, İsmet İnönü'nün bir konuşmasındaki; "27 Mayıs'ın umumi huzuru bozulmuş cemiyetin kısa zamanda demokratik rejime geçmesini hazırlayan ve başaran bir inkılabın sembolüdür." (BCA, 30-1-0-0/16-86-10) iddiası ve benzer söylemlere rağmen, yeni dönemde tam anlamıyla demokratik bir sistem kurulamamış, askeri vesayet devam etmiş ve zaman zaman siyasi hayata müdahaleler olmuş, hatta askeri darbe girişimleri yaşanmıştır (Zürcher, 2001).

Yaklaşık bir buçuk yıllık ara dönemden sonra faaliyetlerine başlayabilen Meclis'in birinci kanadını oluşturan Millet Meclisi zor bir dönemde görev yapmıştır. Yürütme erki açısından da istikrarlı bir dönem olmamış, seçim sonuçlarının gereği koalisyon hükümetleri kurulmuş ve dört yılda dört farklı hükümet görev yapmıştır. Müştak Okumuş'un da mensubu olduğu CHP bu dört hükümetin üçünde yer almıştır (Dağlı ve Aktürk, 1988).

Bu araştırmanın amacı Müştak Okumuş'un Millet Meclisi'ndeki faaliyetlerini objektif bir şekilde somut olarak ortaya koymaktır. Müştak Okumuş özelinde küçük bir ilin milletvekilinin, gerek seçildiği

il açısından gerekse yasama organının üyesi olarak, meclis çatısı altında hangi faaliyetleri yapabileceğini, fonksiyonunu ortaya koymak ve değerlendirmektir.

Araştırmanın kapsamı Müştak Okumuş'un on ikinci dönem meclis faaliyetleriyle sınırlıdır. Araştırmanın esas kaynağını TBMM tutanakları oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra arşiv belgeleri, Resmi Gazete, süreli yayınlar ve telif-tetkik eserler de kullanılmıştır.

2. Hayatı

Müştak Okumuş 1925 yılında Bitlis'te dünyaya gelmiş, babası Davut Efendi, annesi Feride Hanım'dır. İlk ve orta eğitimini Bitlis'te tamamladıktan sonra İstanbul Ticaret Lisesi'nden mezun olmuştur. Uzun süre ticaret hayatını sürdürmüş, daha sonra siyasete atılarak, on ikinci dönem Bitlis milletvekili olarak Millet Meclisi'nde görev yapmıştır. Üç çocuk babası olan Müştak Okumuş 21. 06. 1999 tarihinde vefat etmiştir (Yıldırım ve Zeynel, 2010; Gündoğdu, 2015).

Müştak Okumuş'un milletvekili adayı olduğu 15 Ekim 1961 seçimlerinde, Bitlis'te kayıtlı olan 45.830 seçmenden 37.960 seçmen oy kullanmış, 37.271 geçerli oydan 11.496 oy alan ve %30,8 oy oranı ile ikinci parti olan CHP'nin adayı Müştak Okumuş milletvekilliğine seçilmiştir. Sonuçlar Tablo 1'de gösterilmiştir (YSK, 1961):

Tablo 1. 15 Ekim 1961 genel seçimleri Bitlis ili oy dağılımı

Parti	Aldığı Oy	Oy Oranı (%)	Milletvekili Sayısı
Yeni Türkiye Partisi	17.465	46,9	1
Cumhuriyet Halk Partisi	11.496	30,8	1
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	8.310	22,3	0
Adalet Partisi	-	-	-
Bağımsız(lar)	-	-	-
Toplam	37.271	100,00	2

3. Yasama Faaliyetleri

Müştak Okumuş, görev yaptığı dört toplantı yılında da diğer faaliyetleriyle beraber ihtisas komisyonlarında görev yapmıştır. Millet Meclisi'nin Birinci Dönem, Birinci Toplantı yılında Sanayi Komisyonu (MM TD, 15 Kasım 1961), İkinci Toplantı yılında Sanayi Komisyonu (MM TD, 7 Kasım 1962), Üçüncü Toplantı yılında da Sanayi Komisyonu (MM TD, 27 Kasım 1963), Dördüncü Toplantı yılında ise Ulaştırma Komisyonu üyeliği yapmıştır (MM TD, 6 Kasım 1964).

3.1. Sözlü ve Yazılı Soru Önergeleri

Müştak Okumuş, görev yaptığı süre içerisinde, ilgili bakan tarafından cevaplandırılmak üzere, tamamı Bitlis ili ile ilgili olan altı adet sözlü ve yazılı soru önergesi vermiştir. Bu önergelerden dört tanesi ilgili bakanlık tarafından cevaplandırılırken, iki tanesi cevapsız kalmıştır.

Müştak Okumuş'un, Meclis Başkanlığına verdiği soru önergelerinden bir tanesi Bitlis - Diyarbakır şosesi üzerindeki 30 kilometrelik Duhan - Bitlis arasının yapılmasına ilişkindir. Yazılı soru önergesi cevaplandırılmak üzere Bayındırlık Bakanlığına gönderilmiştir. Önerge kendi içerisinde iki sorudan oluşmaktadır:

1. Senelerdir bir türlü tamamlanamayan, Bitlis - Diyarbakır şosesi üzerindeki 30 kilometrelik Duhan - Bitlis arasının inşaatına bu yıl başlanacak mı?
2. Doğu'nun birkaç vilâyetinin transit yolu olarak hususi önem taşıyan bu yolun bugüne kadar gecikmesi sebepleri nelerdir?"

Önergeye Bayındırlık Bakanı Emin Paksüt yazılı olarak cevap vermiştir. Paksüt, Bitlis - Duhan yolunun; 30 km uzunluğunda ve 6 m genişlikte, pikap cinsi vasıtalarla 50 km sürat yapılabilen, stabilize kaplamalı, genel olarak iyi durumda bir devlet yolu olduğunu belirtmiştir. Yolun Siirt tarafındaki 15 km'lik kısmının fazla kar tutmakta ve dört yerinde % 7'den fazla meyil bulunduğunu, yolun her yıl devlet bakımına ve kar mücadelesine tâbi tutulduğunu ifade etmiştir. Yeniden inşası için tahminen 21 milyon liraya ihtiyaç bulunan mezkûr yolun, devlet yolları için tespit edilen öncelik sırasına göre ele alınmasına mevcut durumda imkân görülemediğini belirtmiştir. Ayrıca, yolun yapımı için fazla bir ödeneye ihtiyaç duyulması ve bu haliyle mevcut trafiği karşılayabildiğinin mülahazasıyla ele alınmadığını ifade etmiştir (MM TD, 2 Şubat 1962).

Müştak Okumuş'un, verdiği diğer bir yazılı soru önergesi Bitlis merkez ve ilçelerinde bulunan bazı okul kadroları hakkındadır. Milli Eğitim Bakanlığına havale edilen Okumuş'un önergesi dört sorudan oluşmaktadır (MM TD, 12 Ocak 1962):

- “1. Bitlis lisesinin çok noksan olan asıl öğretmen kadrolarına yeni tayinler düşünülüyor mu?
2. Tatvan - Ahlat - Adilcevaz ilçelerindeki ortaokul öğretmen durumları nedir?
3. Bugüne kadar hiçbir asil öğretmeni olmadığını tahmin ettiğimiz Adilcevaz ortaokulunda 1961 - 1962 yılı tedrisi nasıl yapılıyor?
4. Asıl öğretmen bakımından çok noksan olan bu ortaokullara, yakında mezun olacak öğretmenler arasından tayinler düşünülüyor mu?”

Soru önergesine Milli Eğitim Bakanı adına Müsteşar Yardımcısı Mehmet Arslantürk yazılı olarak cevap vermiştir. Bitlis lisesine yeni öğretmen tayini düşünüldüğü, halen okulda bir edebiyat, üç edebiyat grubu, üç fen grubu, bir Almanca, bir İngilizce, bir resim - iş ve bir müzik olmak üzere on bir öğretmenin bulunduğu belgisi verilmiştir. Tatvan'da bir edebiyat grubu, üç fen grubu öğretmeni; Ahlat'ta bir edebiyat grubu, bir fen grubu, bir ev - iş öğretmeni; Adilcevaz'da ise bir fen grubu öğretmeni bulunduğu ifade edilmiştir. Adilcevaz'a 16. 11. 1961 tarihinde müdür tayin edildiği, derslerin 6837 sayılı kanuna göre kapatıldığı ve yalnızca dokuz saat Fransızca dersinin açık olduğu belirtilmiştir. Okullarda öğretmen sıkıntısının umumi olduğu, öğretmene ihtiyacı olan bütün okulların imkânlar ölçüsünde, devamlı olarak öğretmen bakımından takviyeye çalışıldığı, bahis konusu okulların da bunlar arasında olduğu ve halen ortaöğretime bağlı okullarda 7072 öğretmene ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir (MM TD, 19 Ocak 1965).

Müştak Okumuş, Diyarbakır - Bitlis şosesinin Bitlis - Duhan arasının yapılmamasından dolayı tekrar bir soru önergesi vermiş ve ilgili bakanın sözlü cevap vermesini istemiştir. Önerge iki sorudan oluşmaktadır:

- “1. 1954 yılından beri yapılmasına başlanıp da bugüne kadar hiçbir faaliyet gösterilmeyen Diyarbakır - Bitlis şosesi Duhan - Bitlis arasının yapımına ne zaman başlanılacaktır?
2. Bitlis Vilâyeti içinden geçecek şosenin güzergâhı istismlâki ne zaman yapılacaktır?”

Soru önergesini Bayındırlık Bakanı Arif Hikmet Onat sözlü olarak cevaplandırmıştır. Diyarbakır - Bitlis yolunun bakım çalışmalarıyla ıslahı mümkün olmayan ve Kermeto adı ile anılan mahaldeki 17 km'lik kesimin inşaatına 1952 yılında başladığını ve 1956 yılında tamamlandığını belirtmiştir. Bu kesimin devamı olan ve yaklaşık 25 km uzunluğundaki Bitlis - Duhan arasının bakım çalışmalarıyla mevcut trafiği bir süre daha geçirebileceği değerlendirildiği ve bu yöndeki çalışmaların 1956 yılında Malabadi - Batman arasına intikal ettirildiğini ifade etmiştir. Onat, yolun Karayolları teşkilatı tarafından sürekli bakıma alındığını ve mevcut trafiğe belli bir süre daha cevap verebileceğini belirtmiştir. Söz konusu yolun yeniden yapımı için 30 milyon liraya gerek olduğunu, bütçe yetersizliği nedeniyle Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı yapım programına alınmasının imkânsız görüldüğünü ifade etmiştir. Ayrıca Bitlis'te şehir içi geçişi için gerekli olan kamulaştırma faaliyetlerine başladığını, şehir merkezinde bulunun tarihi eserlerin durumunun da dikkate alınarak güzergâh tespitinin yapıldığını ve lüzumlu kamulaştırmalar için gerekli bedellerin 1965 yılından itibaren ödenmesine başlanacağını belirtmiştir.

Bakan Onat'ın konuşmasından sonra Müştak Okumuş söz almıştır. Okumuş, Diyarbakır - Bitlis şosesinin yıllardan beri bir sorun olduğunu, Bitlis'e kadar bir türlü getirilemediğini belirtmiştir. Duhan - Bitlis arasında olan 30 kilometrelik mesafenin işçi yükümlülüğü zamanında yapıldığını, bugüne kadar bazı tamiratlar dolayısıyla geçişe elverişli olduğunu, ama gazetelerde geçmiş senelerin birçok trafik olaylarının gösterdiği gibi, mevcut trafiğe cevap verecek bir durumda olmadığını ifade etmiştir. Bakandan bunun biran evvel yapılmasını ve Doğu için bir geçiş merkezi olan bu yolun ele alınması lüzumunu Bitlisli olarak ve bir Doğulu olarak istirham ettiğini, 30 milyonun mühim bir para olmadığını, Doğunun bir yolunu yapmış olacağını belirtmiştir.

Okumuş, Bitlis merkezde geçecek aynı yolun Bitlis'i zor durumda bıraktığını, dere içinden geçecek yolun hangi tarafa düşeceğini kesin olarak belli olmadığını belirtmiştir. Kamulaştırmaya 1961 senesinden itibaren başladığını, tekrar vazgeçildiğini, 1962, 1963 ve 1964 bütçelerine kamulaştırma için tahsisat konduğunu, fakat yolun halen yapılmadığını hatırlatmıştır. Okumuş, tarihi eserlerin yola engel olduğu söylentisinin gerçekçi olmadığını, Bitlis içinden geçecek yolun iki varyant şeklinde tespit edildiğini, kendisinin yaptığı araştırmalara göre; söz konusu varyantlardan birinin iki buçuk metre ileriye alınması halinde hiçbir tarihi esere zarar vermeden yolun geçebileceğini belirtmiştir. Bitlis'in biran önce bu karmaşadan kurtarılması için bakanın inisiyatifini kullanabileceğini, Bitlislilerin de daha rahat önlerini görebileceklerini ifade etmiştir. (MM TD, 11 Aralık 1964).

Müştak Okumuş, ilk etütlerinde Tatvan'da kurulmasının münasip olacağı raporla tespit edilen çimento fabrikasının Van'a nakledilmesi nedenine dair bir soru önergesi vermiş ve Sanayi Bakanı tarafından sözlü olarak cevaplandırılmasını istemiştir.

Sanayi Bakanı Ali Naili Erdem soru önergesini sözlü olarak cevaplandırmıştır. Erdem, Çimento Sanayi Şirketi olarak bu fabrikanın kuruluş yerinin esas itibarıyla bir fabrikanın kurulmasında ana unsur olarak tüketime nazarı itibara alınması lâzım geldiğini, bundan hareketle bu yerin Tatvan'da kurulması gerektiğini belirtmiştir. Ancak Yüksek Plânlama Kurulunda mesele müzakere edilirken, sadece ihrac politikası mütalâa edilmek suretiyle, bir tek bu noktadan Tatvan bölgesinden alınıp Van'da kurulmasının kararlaştırıldığını da önceki ifadelerinde yer aldığını dile getirmiştir.

Erdem, Van ve Tatvan yeri için çimento fabrikası kurulmasında tatbik edilen kıyaslamada kullanılan unsurların ve bunlara göre hangi yerin daha uygun görüldüğünü ayrıntılı olarak rakamlarla anlatmıştır. Pazar durumu, hammadde durumu, enerji durumu, çimento taşıma giderleri durumu, tesis maliyeti durumu ve mamul çimento maliyeti durumu açısından fabrika yeri için Tatvan'ın daha uygun görüldüğünü, su durumunda ise iki yer arasında bir fark olmadığını tespit edildiğini belirtmiştir.

Erdem, Yüksek Planlama Kurulunun özellikle ihracat politikası yönünden meseleyi kıymetlendirdiğini ve diğer yedi tane unsuru nazarı itibara almayarak sadece ihracat politikası yönünden fabrikanın Van'da kurulmasının daha faydalı olacağını mütalâa ettiğini ve fabrikanın yer tespitinde kati olarak Van olması hususunda karar vermiş olduğunu belirtmiştir.

Bakan Erdem'in konuşmasından sonra Müştak Okumuş söz almıştır. Tatvan'da kurulmasına yüzde yüz kani olduğu çimento fabrikasının Tatvan'dan kaldırılıp Van'a gidişi üzerinde haksız bir ağırlığın olduğunu ve bunda kim ne derse desin, siyasi mülâhazaların rol oynadığını iddia etmiştir. Dönemin Van Senatörü Ferit Melen'in 1961 yılında barajı aşamadığını, oysa 1964 yılında, iki sene sonra altmış bin oyla Büyük Millet Meclisine üye olarak geldiğini, bu aradaki iki senelik ara içinde kırk bin oyun Van gibi küçük bir ilde fark edişinin sebebinin açık ve meydanda olduğunu belirtmiştir. Beş Yıllık yatırım plânında Doğuya verilmiş olan bütün tesislerin Ferit Melen'in ağırlığını koyarak Bitlis'in de, Muş'un da, Siirt'in de, Ağrı'nın da haklarını Van'a götürmek gayretkeşliğini gösterdiğini ifade etmiştir.

Okumuş, Bakan Erdem'in Van ile Tatvan arasında yapılan mukayeseyi, Tatvan'ın Van'a göre faikiyetini teker teker izah ettiğini, yalnız ihracat durumunu ileri sürdüklerini hatırlatmıştır. Fabrika yerinin tespiti sırasında 21 Mayıs 1964 tarihinde Sanayi Bakanlığında bir komisyonun oluşturulduğunu, bu komisyonun; Sanayi Bakanlığı, Çimento Üreticileri Birliği, Devlet Planlama Teşkilatı ve Çimento Sanayi Türk Anonim Ortaklığı temsilcilerinden oluştuğunu belirtmiştir. Bu komisyonun çimento

fabrikası yerinin belirlenmesi amacıyla hazırladığı raporu 25 Mayıs'ta Çimento Sanayi Anonim Ortaklığına gönderdiğini, bu esnada 30 Mayıs'ta Van'da fabrika yeri için tel çekildiğini ifade etmiştir. Daha teknik heyetin Van'a gitmeden çimento fabrikasının Van'da kurulmasına karar verildiğini, bunun da tamamen Haziran ayında yapılacak Senato seçimleri için yapıldığını iddia etmiştir.

Okumuş, bir milletvekili olarak ister kendi bölgesi olsun, ister olmasın, memleketin menfaatlerinin nasıl heder olduğunu, neye mal olursa olsun açıklamak sorumluluğunu hissettiğini belirtmiştir. Kurulacak fabrikanın 1970 senesine kadar 150.000 ton kapasiteli olduğunu ve bölgenin ihtiyacını ancak karşılayabileceğini, bu durumda ihracat unsurunun mütalâa edilemeyeceğini ileri sürmüştür. Kendisine görev verilen Çimento Sanayi Türk Anonim Ortaklığı'nın, teknik elemanlarını bölgeye gönderdiğini ve gönderdikten sonra gelen raporlarda, tel çekilmesine rağmen, oraya giden teknik elemanların mutlaka ve mutlaka çimento fabrikasının Tatvan'da kurulmasına kani olduklarını ve raporlarının da bu yönde olduğunu belirtmiştir.

Okumuş, yer seçimi açısından; pazar durumu, hammadde durumu, enerji durumu, su durumu, diğer illere uzaklığı durumu, işletme malzemesi nakli masrafları durumu, tesis maliyeti durumu ve mamul çimento durumunu Tatvan ile Van arasında rakamlarla izah etmiştir. Daha sonra, bu mevzuda Başbakan Yardımcısına sorulan bir soruya verdiği cevapta, teknik veriler dışında fabrika yerini değiştirmeyeceklerini beyan ettiğini, teknik verilerin ortada olduğunu ve sözlerini yerine getirmesini istihdam etmiştir. Ayrıca muhalefette iken, bu mevzuda defalarca fabrika yerinin değiştirilmesindeki haksızlığı dile getiren mevcut Maliye Bakanının da haksızlığı gidermesi çağrısında bulunmuştur (MM TD, 30 Haziran 1965).

Müşak Okumuş'un çimento fabrikası yeri hakkında verdiği soru önergesi üzerine yaptığı konuşmada; mensubu olduğu CHP ve aynı partinin Van Senatörü Ferit Melen hakkındaki iddialarından dolayı, Millet Meclisi CHP Grup Yönetim Kurulu, kendisini Haysiyet Divanına sevk etmiştir. Sevk kararı oy birliği ile alınmıştır. Gerekçe olarak da, sözlü soruların müzakeresi sırasında Okumuş'un, Tatvan'da yapılması düşünülen Çimento Fabrikasının Van'a kurulmasına karar veren 3. İnönü Hükümetini ve zamanın Maliye Bakanını baskı ve partizanlıkla suçlaması, bu naklin Senato seçimlerini kazanmak için yapıldığını ima eder şekilde konuşması gösterilmiştir (Cumhuriyet, 1965).

Müşak Okumuş'un verdiği diğer bir soru önergesi, 1963 yılında yapılması kabul edilen Bitlis kapalı spor salonunun programdan çıkarılması sebebine dairdir. İlgili Devlet Bakanından sözlü olarak cevaplandırmasını istediği önergesinin, ikinci defa gündeme alındığı oturumda kendisinin bulunmamasından dolayı soru önergesi düşmüştür (MM TD, 11 Aralık 1964).

Müşak Okumuş'un, diğer bir soru önergesi ise 1965 yılı icra planında bulunan Bitlis öğrenci pansiyonunun ne zaman ihale edilip yapımına başlanacağına dair sözlü soru önergesidir. Milli Eğitim Bakanı tarafından cevaplandırılması istenen önerge, Müşak Okumuş'un milletvekilliğinin sona ermesi üzerine cevapsız kalmıştır (MM TD, 9 Temmuz 1965).

3.2. Yasa Teklifleri

Bitlis Milletvekili Müşak Okumuş, Millet Meclisi'nde görev yaptığı süre içerisinde 193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu ile ilgili bir yasa teklifi vermiştir. 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 114, 115, 116 ve geçici 9'uncu maddelerinin yürürlükten kaldırılmasına dair verdiği yasa teklifi Maliye ve Bütçe Komisyonlarına gönderilmiştir (MM TD, 29 Ocak 1962).

Okumuş'un verdiği yasa teklifi, servet beyannamelerinin iadesi ve yeni servet beyannameleri alınması hakkında kanun tasarısı ve Okumuş'un teklifiyle aynı içeriğe sahip olan; İstanbul Milletvekili Ahmet Oğuz ile Elâzığ Milletvekili Nurettin Arıçoğlu'nun ve Trabzon Milletvekili Ali Şakir Ağanoğlu ile İstanbul Milletvekili Oğuz Oran'ın kanun teklifleri ve Maliye ve Plân Komisyonları raporlarıyla birlikte Meclis gündemine alınmıştır (MM TD, 17 Aralık 1962).

3.3. Konuşmaları, Soruları ve Değişiklik Önergeleri

3.3.1. Gündem dışı ve diğer konuşmaları

Müştak Okumuş, gerek genel konularla ilgili olarak gerekse temsil ettiği Bitlis iliyle ilgili konularda hem gündem dışı söz almış, hem de müzakeresi yapılan konular üzerinde konuşmalar yapmıştır.

Okumuş, 10 Şubat 1964 tarihinde gündem dışı söz alarak Ahlat ilçesinin Purhus (Ovakışla) nahiyesinde vuku bulan çocuk ölümleri hakkında bilgi vermiş ve yetkililerden önlem almalarını istemiştir.

Okumuş, Ahlat ilçesinin Purhus nahiyesinde 1,5 - 2 aydan beri ne olduğu teşhis edilmemiş olan bir çocuk hastalığının mevcut olduğunu ve halen devam ettiği bilgisini vermiştir. Bütün azaların da imzalarını taşıyan muhtarlıktan gelen bir mektup aldığını ve bazı hususları izah ederek Sağlık Bakanlığının konu hakkındaki ciddiyetsizliğini giderebileceğini belirtmiştir. Okumuş, hastalığın başlamasından sonra 17 Aralık 1963 tarihinde vaziyetin nahiye müdürü aracılığıyla ilçeye iletildiğini ve ilçeden Hükümet doktorunun nahiyeye gönderildiğini belirtmiştir. Gönderilen doktorun muayene için para verebilen üç dört hastaya baktığını ve bir iki saat sonra ilçeye döndüğünü, dönmeden önce köylülerin hasta çocukların ne olacağı yönünde doktora sorular sorduklarını, doktorun da ilçeye getirmeleri halinde ancak orada muayene edebileceğini söylediğini belirtmiştir. Oysa köylülerin ilçeye gitmek için maddi ve manevi durumlarının müsait olmadığını, böylece köylülerin kendi kaderlerine terk edildiğini ve her gün bir çocuğun ölüme terk edildiğini iddia etmiştir.

Okumuş, bu hadisenin basına intikal etmesi üzerine bakanlığın doktor hakkında tahkik ve teftiş yaptırmak üzere bir müfettişi Ahlat'a gönderdiğini, müfettişin sağlık merkezinde kalıp esas hastalığın merkezi olan köye gitmediğini, hadiseyi uzaktan tetkik ettiğini ve iki gün hakkında tahkikat yapacağı doktor beyin evinde misafir kalarak geri döndüğünü anlatmıştır. Müfettişin bakanlığa ne şekilde bir rapor intikal ettirdiği hakkında bilgisi olmadığını, ama köylülerin ilgili makamları sürekli haberdar etmelerine rağmen, henüz Sağlık Bakanlığınca hiçbir teşebbüsün olmadığını ve her gün birkaç çocuğun mezara terk edildiğini ifade etmiştir. Bu süreçte ölen çocuk sayısının 30'u bulunduğunu, bakanlıktan ciddi alaka göstermesini ve bu hususta ihmali olan kişiler hakkında tahkikat açılmasını istihham etmiştir (MM TD, 10 Şubat 1964).

Müştak Okumuş'un, Millet Meclis'indeki ikinci gündem dışı konuşması, kışın uzun sürmesi sebebiyle Bitlis ilinde yaşanan yem sıkıntısı hakkındadır.

Okumuş, yaşadıkları sene kışının çok şiddetli geçen kış olduğunu, Doğu'daki diğer vilâyetlerin de az çok Bitlis kadar yem sıkıntısı içinde olduklarını tahmin ettiğini belirtmiştir. Yakın zamanda birçok muhtarlıktan aldığı malûmata göre; Bitlis ve köylerinin bir buçuk aydan beri yem sıkıntısı ile karşı karşıya olduklarını, Bitlis'e yakın köylerin vilayete müracaat ettiklerini valiliğin belediye ile işbirliği yaparak bu yakın köylerin kısmı azamisinin çok az ihtiyaçlarının temin edilebildiğini ve halen kar örtüsü altında bulunan Bitlis köylerinin çoğunda yem sıkıntısının yaşandığı bilgisini vermiştir.

Okumuş, benzer bir hadisenin 1962 yılında da yaşandığını, o zamanki hükümetin titizlikle olaya el attığını ve vatandaşların sıkıntılarını gidermeye gayret ettiğini hatırlatmıştır. Mevcut hükümetten Bitlis'te gerçekte çok fakir olan ve çok az sayıda hayvanla geçimini sağlayabilen köylülerin sıkıntılarını gidermesini, yem yönünden bir yardımda bulunmasını istihham etmiştir. Kısa süre içerisinde yem temini mümkün değilse, köylüye kredi imkânının sağlanmasını istemiştir. Yardımların ulaştırılabilmesi için halen kapalı olan Silvan ve Mutki ilçeleri ile merkezler arasındaki yolların düzeltilmesi ve açılması amacıyla Karayolları 11'inci Bölge Müdürlüğüne talimat verilmesini talep etmiştir. (MM TD, 27 Nisan 1965).

Müştak Okumuş, bazı müzakereler esnasında da konuşmalar yapmıştır. Gümrük ve Tekel Bakanlığının 1964 yılı bütçesi görüşmeleri sırasında söz alarak, hem bazı genel konular hakkında görüşlerini paylaşmış hem de Bitlis tütününü ve tütün üreticilerinin sorunlarını gündeme taşımıştır.

Okumuş, memleketin büyük ihrac ürünlerinden biri olan tütünün kalitesini düzeltmek ve verimini artırmak için Tekel Genel Müdürlüğü ile Ziraat Bakanlığı arasında ciddi bir koordine çalışmasının lüzumuna inandığını ifade etmiştir. Türkiye'nin, dikkat ve önem gösterildiği takdirde dünyanın en üstün kalitede tütününü yetiştiren bir ülkesi olabileceğini, halen Bitlis'te ilkel yöntemlerle, yetiştirilen tütünlerin Virginia tütünleri evsafında olduğunu iftiharla söyleyebileceğini belirtmiştir. Okumuş, Bitlis bölgesinde tütün üreticisinin kendi ilkel bilgi ve geleneklerine terk edilmesinden dolayı, ancak dönüm başına ortalama 60-70 kilo ürün elde edebildiğini hatırlatmıştır. Üreticiye gerekli bilgi desteğinin sağlanması halinde, örneğin; Maltepe Tütün Enstitüsü personelinin ekim mevsiminde köye kadar gidip üreticiyi tarlası başında bilgilendirmesiyle, söz konusu hasadın dönüm başına 150-200 kiloya yükselebileceğini belirtmiştir. Bu gibi bölgelerin biraz himaye edilmesi halinde, kalite ve verim bakımından gelişmeye müsait olduğunu, böylece hem üreticinin harcadığı emeğin değerlendirileceğini hem de ülkenin ihracat gelirinde milyon dolarlık bir katkı sağlayabileceğini ifade etmiştir.

Okumuş, bölgedeki diğer bir sıkıntının da, çitçinin tek alıcı olan Tekel'le karşı karşıya bırakılması olduğunu, başka bölgelerdeki fiyat sistemine nazaran, köylünün asıl emeğinin değerlendirilemediğini iddia etmiştir. Bunun için de Doğu ve Güney - Doğu illerini kapsayan merkezi bir yerde tütün borsası açılmasıyla ürünlerin değerinde satılması imkânının olacağını, bu tedbirlerle bölgede tüketimin geniş miktarda artıracığına inandığını, bunun da mevcut fabrikaların tevsiini zorlayacağı gibi yeni, yeni fabrikaların kurulması işinin önemle ele alınmasını sağlayacağını belirtmiştir. Bitlis'te bulunan bir tütün atölyesinin kurulduğu günden beri aynı kapasite ile çalıştığını, bu atölyenin hinterlant darlığı ileri sürülerek senelerdir tevsi cihetine gidilmediğini hatırlatmıştır. Çok mükemmel bir kalitede olan bu tütünlerin dış memleketlere mamul halde ihrac edilmesi çarelerinin bulunması halinde; sanayiye hizmet etmiş olacağı gibi esasen çok sayıda işsiz olduğu bu bölgede biraz olsun iş sahasını da açacağını ve fakir halkı memleketlerinde geçimlerini sağlayacak bahtiyarlığa ulaştıracağını ifade etmiştir.

Okumuş, konuşmasının sonunda gümrükler ve Gümrük Muhafaza Teşkilâtından bahsetmiş; bu önemli noktadaki görevlileri Bakanlığın titizlikle seçmesi, başta dil olmak üzere her yönüyle tekâmül etmiş insanlar bulmak veya yetiştirmek lâzım geldiğini belirtmiştir. Ayrıca, Bakanlığın büyük dertlerinden birinin de kaçakçılık olduğunu sözlerine eklemiştir (MM TD, 25 Şubat 1964).

2004 sayılı İcra ve İflâs Kanununun bazı maddelerinde değişiklik yapılmasına ve bu kanuna bazı madde ve fıkralar eklenmesine dair kanun tasarısı ve Adalet Komisyonu raporu görüşmelerinde Müştak Okumuş söz almıştır.

Okumuş, bir ülkede ticari ahlâk ne kadar sağlam ve düzenli olursa o ülkede iktisadi hayatın da o kadar mükemmel olacağını, getirilmiş olan İcra ve İflâs Kanununun, ülkede mevcut olan ticari ahlâk üzerinde olumlu bir rol oynayacağı kanaatinde olmadığını ifade etmiştir. Kanun tasarısı 44. maddesinin mal kaçırma konularında önleyici olacağı yönündeki görüşlere katılmadığını, bu madde ile mal kaçırana yani konkordatoya gitme yöntemlerinin, memleketin gerçeklerine uygun, istenilen şekilde ele alınmadığını iddia etmiştir. Kanunun açıklarından faydalanarak konkordatoya gitmek usulüyle birçok zenginin türediğini, bunların kravatlı Koçero'lar olduklarını ifade etmiştir. Kimi insanların piyasaya girip, diğer insanları dolandırdığını daha sonra bazı ufak değişikliklerle mallarını karısı, kardeşi veya akrabasına devretmek yoluyla, başkalarının haklarını gasp ederek ve kanuni yollarla otomobil sahibi olarak, apartman sahibi olarak zengin bir yaşam sürdüklerini belirtmiştir. Öte yandan dürüst tüccarların bu durum karşısında çaresiz kaldıklarını, mevcut kanunlarla bunun kısmen önenebileceğini ileri sürmüştür. Kendi isteğinin bu tür hileli durumlarda, bu tip insanlara hapis cezasını getirecek düzenlemelere gitmek olduğunu, fakat mevcut düzenlemede bunun yer almadığını belirtmiştir.

Okumuş, kanunun 83'üncü maddesinin de aleyhinde olduğunu, 83'üncü maddenin biraz borçluyu himaye eder gibi görüldüğünü ama hakikatte öyle olmadığını, 83'üncü maddenin en çok maaş ve ücret sahibi olan kimseleri ilgilendirdiğini ve bazı maddelerde hapis cezasını da getirecek değişiklikler yapılması gerektiğini belirtmiştir (MM TD, 3 Nisan 1964).

Müştak Okumuş, 1965 Yılı Ulaştırma Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde söz alarak; önce bakanlığın hizmetlerinden söz etmiş, daha sonra 1964 yılında hizmete açılan Muş - Tatvan demiryolu

(Cumhuriyet, 1964) hakkında gördüğü eksiklikleri dile getirmiştir. Bu Bakanlığın bazı noksanlıkları olmakla beraber Bakanlık hizmetlilerinin her gün vatandaşlarla temasta oldukları için büyük hizmet gördüklerinden dolayı şahsen takdir ettiğini ifade etmiştir. Cumhuriyet Hükümetleri devrinde büyük hizmetler gördüğüne inandığı bakanlığın, bundan sonra da büyük hizmetler göreceğine kani olduğunu belirtmiştir.

Okumuş, 1964 yılında Tatvan'a kadar getirilen demiryolu işletmesinden dolayı, o memleketin bir evladı olarak bakanlığı tebrik ettiğini, fakat bazı gördüğü aksaklıkları da dile getireceğini ifade etmiştir. İnsanların Haydarpaşa'dan, Ankara'dan ve diğer birçok istasyondan Van'a gitmek için bilet aldıklarını, bunun güzel bir uygulama olduğunu, fakat Tatvan'daki trenin Van'dan gelecek yolcular için bekletilmesinin yanlış olduğunu belirtmiştir. Bu bekleme süresinin ortalama 3-4 saati bulduğunu, gelen yolcu sayısının da çok az olduğunu dolayısıyla Van yolcularını bekleme şartının kaldırılarak, hem diğer şehirlerdeki yolcuların saatlerce beklemekten kurtulacağını hem de tren saatinin sık sık değişmesine gerek kalmayacağını ifade etmiştir. Diğer bir sıkıntının da, Batı'dan Tatvan'a ve oradan direkt Van'a geçmek isteyen yolcularla ilgili olduğunu belirtmiştir. Bu yolcuların Tatvan'dan Van'a vagonların bir vapura bindirilmek yoluyla geçirildiğini hatırlatarak, yolcuların saatlerce vapur saatini beklediğini, söz konusu sıkıntıların giderilmesi adına, gerekli etütlerin yaptırılarak hareket saatlerinin değiştirilmesini ilgili bakandan istirham etmiştir. (MM TD, 26 Mayıs 1965).

Umumi hayata tesir eden afetler dolayısıyla alınacak tedbirlerle yapılacak yardımlara dair yasanın bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu yasaya bazı maddeler eklenmesi hakkında yasa tasarısı ve Geçici Komisyon raporunun Ek Madde 3 görüşmelerinde Müştak Okumuş bir konuşma yapmıştır. Ek Madde 3 şöyledir: *"Afete uğrayan ve bu kanuna göre hak sahibi olan vatandaşların Hazineye ve diğer kamu kurumlarına olan borçları geçim durumları göz önüne alınarak İmar ve İskân Bakanlığının teklifi üzerine, adı geçen kurumlarca ertelenir. (Vergi Usul Kanunu ile Amme Alacaklarının Tahsil Usulü hakkındaki Kanun hükümleri saklıdır)."*

Okumuş, tabii afetlerin, kelimenin tam manasıyla insan gücünün karşısında duramayacağı, tabii kuvvetlerin biranda, insanlara yaptığı zararlar olduğunu, bu maddeyle vatandaşların o anda, acıları devam ederken uğradığı zararlarının hiç olmazsa bir kısmının telâfi etmek maksadıyla bu kanunu ve getirilmiş maddeyi kabul etmenin iyi bir yol olacağını belirtmiştir. İmar ve İskân Bakanlığı tabii afetler bölümünün, memlekette mevcut olan tabii afetleri cevaplandırarak durumda olmadığını, kifayetsiz olduğunu ve bütçesi bakımından da buna imkân verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Okumuş, 1962 senesinde Bitlis'te bir sel felâketi dolayısıyla zarar görmüş 78 evin sahibine henüz bir yardımın yapılmadığını, bütün evraklarının tamamlanmasına rağmen bu umum müdürlüğün imkânsızlıklar için de kıvrandığını, bir şey yapamadığını hatırlatmıştır. Aynı şekilde, Adilcevaz ilçesinin de dört senedir aynı durumda beklediğini, altı - yedi senedir Bitlis'in Mutki ilçesinde bir köyün kaydığını bir türlü iskân etme imkânının olmadığını belirtmiştir. Söz konusu umum müdürlüğüne, afet anında yardım yapabilmesi için bir şeyler vermek, imkân tanımak gerektiğini ifade etmiştir (MM TD, 7 Temmuz 1965).

3.3.2. Soruları

Okumuş, 1963 yılı Tarım Bakanlığı bütçesi görüşmeleri münasebetiyle Tarım Bakanı Mehmet İzmen'e soru sormuştur. Okumuş, orman idaresinin Doğuda bir seneden beri yakılacak odunu ster ölçü birimine göre alıp sattığını, bu ölçü biriminin halk tarafından benimsenmediğini ve esasının bilinmediğini belirtmiştir. Dolayısıyla aradaki mutemetlerin, hem üretim hem de tüketim açısından bu ster usulünün mahzurları yüzünden bir takım yanlışlıklara sebebiyet verdiklerini ve halkın zararına yol açtuklarını iddia etmiştir. Bunda Orman idaresinin de bir istifadesinin olmadığını ifade etmiş ve eskisi gibi 1963 yılında da bu usul ile Orman idaresinin odun alım satımı yapıp yapmayacağını sormuştur.

Tarım Bakanı İzmen, bu hususta birçok şikâyetlerin olduğunu, bu mevzuda bir sıklet, bir de hacim ölçüsü kullanıldığını ve sıklet ölçüsünün adil olmadığını belirtmiştir. Odunun kuru veya yaş durumuna göre sıkletin değiştiğini, ster ölçüsünün ise hacim ölçüsü olduğunu ve bütün dünyanın tatbik ettiği bir

ölçü olduğunu ifade etmiştir. Teknik açıdan ster ölçüsünün daha âdil olduğu kanaatinde olduklarını, bu itibarla, ster ölçüsünün avantajlı olduğunu anlatmak suretiyle bunun tatbik edilmesi kararında olduklarını belirtmiştir (MM TD, 19 Şubat 1963).

Müştak Okumuş, 1965 Yılı İmar ve İskân Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde, İmar ve İskân Bakanı Recai İskenderoğlu'na bazı sorular sormuştur.

- “1. 1963 yılında Bitlis'te arsaları kamulaştırılmış sosyal meskenlerin yapımına ne zaman başlanacaktır?
2. Senelerden beri Mutki kazasının, Meydan bucağında Irak mahallesi kayma yüzünden başka bir yere iskân edilmek istenmektedir. Bakanlık bugüne kadar buranın sakinlerini iskân etmemişlerdir. Önümüzdeki sene bu iskân muamelesi bitecek midir?
3. Gizli işsizliğin çok olduğu Doğu Bölgesinde, son zamanlarda Tuzla'da yapılmış olan halı kursu ve Kastamonu'da kurulmuş olan tahta el sanatları kursu gibi birer kursun Doğu Bölgesinin merkezî bir yerinde kurulup kurulamayacağı düşünülmüyor mu?
4. 1962 senesinde Bitlis'te ve Adilcevaz'da birçok yerlerimiz hasar görmüştür. Afetler yönünden her muamelesi tekâmül ettirilmiş bu yerlerin yardımları bu sene yapılacak mı, yapılmayacak mı?”

Bakan İskenderoğlu, bu soruların teknik ve rakamlara dayanan hususlar olduğundan yazılı olarak cevap vereceğini belirtmiştir (MM TD, 28 Mayıs 1965).

3.3.3. Değişiklik önermeleri

Müştak Okumuş, 1965 Yılı Maliye Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde bir değişiklik önermesi vermiştir. Görüşülmekte olan kanunun 29'uncu maddesinde; kadroya alınmamış bulunan bucak ve köy imam - hatipleri görevlilerinin başarıları dikkate alınarak Bakanlar Kurulu tarafından tayin olunacak esaslar içerisinde, asgari kadro ile Diyanet İşleri Başkanlığı kadrosuna alınacakların sayısının yıllık 4 bine çıkarılmasını teklif etmiştir.

Okumuş, verdiği önergeyle ilgili yaptığı konuşmada; 40 binden fazla köyün olduğunu, Geçici Komisyonun 2 bin kişinin kadroya alınmasını istediğini, bunun 4 bine çıkarılması halinde bile 10 sene köy hocalarının kadroya alınmış olacağını ifade etmiştir. Rakamın 4 bine çıkarılmasıyla 10 sene müddet içerisinde bütün köy hocalarının, kendilerinin istediği şekilde bir kadroya alınmış olacağını ve bu köy hocalarının zenginlerin elinden kurtarılarak vicdanları ile baş başa bırakılmış olacağını belirtmiştir.

Okumuş'un önermesine mali imkânların müsait olmadığı gerekçesiyle Geçici Komisyon katılmamış ve ardından yapılan oylamayla önerge kabul edilmemiştir (MM TD, 28 Mayıs 1965).

Müştak Okumuş'un verdiği bir diğer değişiklik önermesi Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve görevleri hakkındaki yasa tasarısıyla ilgilidir. Görüşmesi yapılan yasa tasarısının 39'uncu maddesi ek iki numaralı kadro cetvelindeki; il müftülerinin kadrolarının tabanı sekiz yüz, ilçe müftülerinin altı yüz, bucak müftülerinin ise beş yüz olarak tespitini teklif etmiştir (MM TD, 28 Mayıs 1965).

Aynı madde ile ilgili Mecliste grubu bulunan beş parti ortak önerge vermiş ve kabul edilmiştir. Kanun tasarısının 39'uncu maddesi bu değişiklikle kabul edildiğinden, Okumuş'un önergesiyle ilgili bir işlem yapılmamıştır (MM TD, 28 Mayıs 1965).

4. Sonuç

Müştak Okumuş, bir askeri darbe ve bir buçuk yıllık ara rejim döneminden sonra ancak açılabilen bir mecliste görev yapmıştır. Hem askeri vesayet devam ediyor olması, hem de yeni bir anayasa ve yeni bazı kurumların oluşturulmasından kaynaklı zorlukların yaşandığı bir dönemde görev yapmıştır. Ayrıca, vekilliğini yaptığı Bitlis ilinin nispeten geri kalmış bir il olması, henüz temel altyapı hizmetlerinin bile çok eksik olması, görevlerini ve sorumluluğunu artırmıştır. Bütün bunlara rağmen, Müştak Okumuş'un aktif bir milletvekili olarak görev yaptığını söylemek mümkündür. Gerek görevi süresince ihtisas komisyonlarında yer alması, gerek soru önermeleri, gündem dışı ve diğer konuşmaları ve diğer faaliyetleriyle Millet Meclisi çalışmalarına katkı sağlamıştır.

Okumuş, hemen hemen bütün faaliyetlerinde Bitlis ilinin sorunlarını ve yapılması gereken hususları dile getirmiş, bu anlamda temsil görevini yapmıştır. Ancak, mensubu olduğu CHP'nin dönemin büyük bir bölümünde hükümette yer almasına rağmen, Bitlis'in sorunlarının giderilmesinde ve gerekli hizmetlerin ulaştırılmasında, iktidarda olmanın imkânlarından faydalanma noktasında, başarılı olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.

Müşak Okumuş, Bitlis'in haklarını koruma ve gerekli hizmetleri alması adına, mensubu olduğu partiyi ve bir bakanını partizanlıkla ve haksızlık yapmakla suçlamıştır. Bu hadise görevindeki samimiyetini ve aynı zamanda görevini tam anlamıyla yerine getirmeyi, parti içindeki siyasi istikbaline tercih ettiğini göstermektedir. Belki daha sonraki dönemlerde Meclis'te yer almamıştır, ama görev yaptığı sürede bir milletvekili olarak yasama faaliyetlerine katkı sağladığını, Bitlis ilinde yaşanan sorunların gündeme getirilmesi, giderilmesi ve lazım gelen hizmetlerin yapılmasında görevini yaptığını söylemek mümkündür.

Kaynakça

Ahmad, F. (2010). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)* (A. Fethi, Çev.). İstanbul: Hil Yayın.

Ahmad, F. (2014). *Modern Türkiye'nin Oluşumu* (Y. Alogan, Çev.) İstanbul: Kaynak Yayınları.

Cumhuriyet, (1960a). *13 Haziran 1960*.

Cumhuriyet, (1960b). *30 Eylül 1960*.

Cumhuriyet, (1964). *26 Ekim 1964*.

Cumhuriyet, (1965). *3 Temmuz 1965*.

Dağlı, N. ve Aktürk, B. (1988) . *Hükümetler ve Programları II. Cilt (1960-1980)*, TBMM Basımevi, 1988.

Gündoğdu, M. K. (2015). *Geçmişten Bugüne Bitlis Güzideleri*, Ankara: Betav Yayınları.

Hale, H. (2014). *Türkiye'de Ordu ve Siyaset* (A. Fethi, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.

İsen, C. K. (1964). *Geliyorum Diyen İhtilal*, İstanbul: Tan Gazetesi ve Matbaası.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi (MM TD), Dönem: 1, Toplantı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 10, 15 Kasım 1961.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 32, 12 Ocak 1962.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 1, Cilt: 2, Birleşim: 39, 29 Ocak 1962.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 1, Cilt: 1, Birleşim: 41, 2 Şubat 1962.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 2, Cilt: 9, Birleşim: 2, 7 Kasım 1962.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 2, Cilt: 10, Birleşim: 18, 17 Aralık 1962.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 2, Cilt: 13, Birleşim: 54, 19 Şubat 1963.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 3, Cilt: 23, Birleşim: 7, 27 Kasım 1963.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 3, Cilt: 26, Birleşim: 51, 10 Şubat 1964.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 3, Cilt: 27, Birleşim: 62, 25 Şubat 1964.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 3, Cilt: 29, Birleşim: 83, 3 Nisan 1964.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 4, Cilt: 33, Birleşim: 3, 6 Kasım 1964.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 4, Cilt: 34, Birleşim: 22, 11 Aralık 1964.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 4, Cilt: 34, Birleşim: 41, 19 Ocak 1965.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 4, Cilt: 38, Birleşim: 93, 27 Nisan 1965.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 4, Cilt: 41, Birleşim: 116, 26 Mayıs 1965.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 4, Cilt: 41, Birleşim: 118, 28 Mayıs 1965.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 4, Cilt: 42, Birleşim: 137, 30 Haziran 1965.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 4, Cilt: 43, Birleşim: 141, 7 Temmuz 1965.

MM TD, Dönem: 1, Toplantı: 4, Cilt: 43, Birleşim: 143, 9 Temmuz 1965.

Özalper, M. (2015). "Birinci Meclis'te Muş Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1920-1923)", *Asos Journal*, Y. 3, S. 13, s. 512-528.

TC Resmi Gazete, (1960a). 30 Mayıs 1960, S. 10515.

TC Resmi Gazete, (1960b). 14 Haziran 1960, S. 10525.

TC Resmi Gazete, (1960c). 16 Aralık 1960, S. 10682.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-1-0-0/1-10-2.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-1-0-0/1-10-1.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-1-0-0/16-86-10.

Yıldırım, S., ve Zeynel, B. K. (2010). *TBMM albümü: 1920-2010* (2. basım). *TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü yayınları: no. 1*. TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü.

YSK. (1961). *15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları*. T.C. Yüksek Seçim Kurulu. https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/1961MilletvekiliSecimi/1961_Secim_Sonuclari.pdf

Zürcher, E. J. (2001). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (Y. S. Gönen, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.